

Życie szpiega w obrazach.

Fotograficzna historia agenta CIA w Polsce

Patryk Pleskot

Chociaż komunistyczna propaganda często poruszała wątek obcych szpiegów działających w Polsce, peerelowskie służby specjalne miały dużo kłopotów, by takich agentów odnaleźć. Aresztowania zdarzały się rzadko. Być może dlatego takie wydarzenia trafiały do annałów SB.

Należy pamiętać, że złapanie szpiega na gorącym uczynku powinno stanowić tylko początek bardziej misternej gry, której idealnym celem byłoby pozyskanie ofiary dla własnych celów i rozpoczęcie skomplikowanych kombinacji operacyjnych nastawionych na rozpoznanie i dezinformację przeciwnika. Samo zdemaskowanie i „zwinienie” agenta – efektowne i atrakcyjne do wykorzystania przez propagandę – było w istocie przyznaniem się (do pewnego stopnia) do rezygnacji z bardziej ambitnych celów. Niezbyt zatem dobrze o jakości polskiego kontrwywiadu ➤

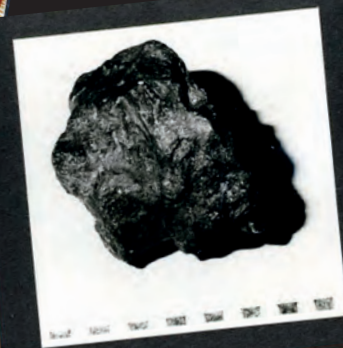
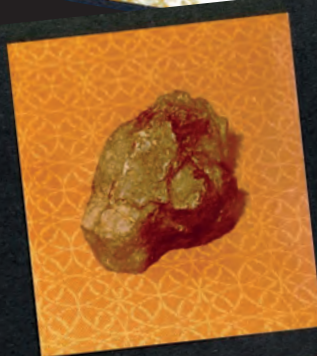

➤ Zenon Celegrat

➤ Aktówka wraz z zawartością z widocznym pojemnikiem, w którym Celegrat odebrał materiały szpiegowskie

➤ Skrytka w formie kamienia, w której wywiad USA przekazał Celegratowi instrukcje szpiegowskie, dwa pudełka filmów do aparatu fotograficznego Minox, 500 dolarów USA i 1900 marek RFN

Sposób ukrycia miniaturowego aparatu fotograficznego i światłomierza. Jeden film wystarczył do wykonania około 100 zdjęć.

Materiały szpiegowskie, które Z. Celegrat przechowywał poza miejscem pracy i zamieszkania. W lesie koło Leszna, pod słupem energetycznym zakopał stołek, gdzie ukrył: 8 książeczek sztyrowych, tabliczkę celuloidową do odczytywania sztyrów, tabletki do sporządzania wywołowacza tajnopisów.

Miejsce ukrycia stołka i sposób zabezpieczenia.

Fot. ALPN

świadczył fakt, że takie przypadki nagłaśniano w środowisku, a doprowadzenie do aresztowania szpiega uznawano za wzorowe.

Do takich w sumie ambiwalentnych sukcesów Departamentu II MSW (czyli kontrwywiadu) można zaliczyć sprawę Zenona Celegrata. Ten powiązany z ludowym Wojskiem Polskim starszy sierżant został w 1978 roku zatrzymany w Warszawie, w momencie kiedy obsługiwał tzw. martwą skrzynkę zamaskowaną w formie kamienia umieszczonego między murem mleczarni a dużym drzewem przy ul. Orkana. Martwą skrzynką nazywano środek komunikacji między agentem a centralą wywiadowczą, miejsce lub przedmiot, za którego pomocą przekazywano informacje, materiały szpiegowskie, wytyczne itp. W ujawnionej skrytce znajdowało się wynagrodzenie i instrukcje szpiegowskie. Okazało się, że Celegrat współpracował z Noyesem Athertonem, II sekretarzem ds. politycznych ambasady USA, który według SB miał należeć do rezydentury wywiadowczej CIA operującej w amerykańskiej ambasadzie w Warszawie.

Nieco ponadczterdziestoletni Zenon Celegrat został aresztowany pod zarzutem szpiegostwa. Zachowane materiały sugerują, że przekazywał on przede wszystkim informacje dotyczące funkcjonowania Międzynarodowej Komisji Kontroli i Nadzoru w Wietnamie w połowie lat siedemdziesiątych. Instytucję tę powołano w 1973 roku do sprawowania kontroli nad przestrzeganiem rozejmu na całym obszarze Wietnamu Południowego oraz nad operacją wycofywania wojsk

► Obok i na następnej stronie: karty z albumu szkoleniowego przygotowanego przez Służbę Bezpieczeństwa

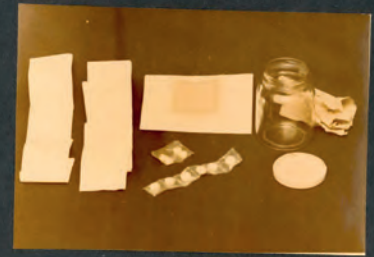
USA z tych terenów. W jej skład wchodziły Polska, Węgry, Indonezja i Kanada (którą następnie zastąpił Iran). Po opanowaniu w 1975 roku przez komunistycznych partyzantów z Wietkongu całego terytorium wietnamskiego zakończyła swoją działalność. Polska delegatura w Wietnamie została jednak rozwiązana dopiero w 1976 roku.

Po powrocie do kraju Celegrat był nadal wykorzystywany przez wywiad amerykański do zbierania danych o charakterze wojskowym, głównie na temat obiektów wojskowych i strategicznych (np. jednostki wojskowej w Lesznie). Wyrokiem Sądu Wojskowego Wojsk Lotniczych w Poznaniu Celegrat został skazany na karę 25 lat pozbawienia wolności.

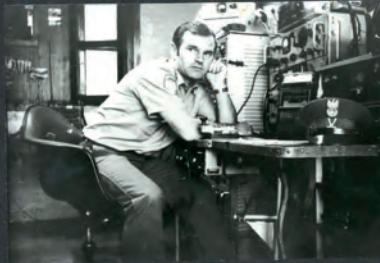
O wadze, jaką przywiązywano do tej sprawy, świadczy fakt, że niedługo później SB wydała – oczywiście wyłącznie do użytku wewnętrznego – specjalny album zdjęciowy, dokumentujący historię i zatrzymanie Celegrata. Prawdopodobnie materiał ten wykorzystywano na kursach dokształcających dla oficerów operacyjnych, prowadzonych m.in. w Wyższej Szkole Oficerskiej im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie.

Zaprezentowane fotografie pochodzą z albumu stworzonego przez SB. Co prawda w istocie chyba więcej mówią one o samych funkcjonariuszach SB niż amerykańskich agentach w Polsce, niemniej pozwalają choć w niewielkim stopniu przeniknąć do środowiska tych drugich, zorientować się w metodach ich pracy i dotknąć gadżetów szpiegowskich. W jak dużym stopniu obraz ten różni się od naszych wyobrażeń o zawodzie szpiega, kształtowanych często przez filmy i powieści? ■

dr Patryk Pleskot – historyk, pracownik OBEP IPN w Warszawie; zajmuje się m.in. międzynarodowym kontekstem epoki Solidarności oraz działalnością służb kontrwywiadowczych; autor kilkunastu książek

Stoik wraz z zawartością.

Fotografia Zenona Celegrata z okresu pełnienia służby w Wietnamie.

Zdjęcia wykonane przez Z. Celegrata członkom Misji, które już w Wietnamie przekazywał pracownikowi wywiadu USA wraz z obrotową charakterystyką tych osób.